

Jan Boris Uhlíř

Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS

Datum obhajoby: 19. dubna 2006

Školitel: prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Oponenti: prof. RNDr. Jan Němeček, DrSc.; PhDr. Libor Vykoupil

Záměrem této disertační práce bylo postihnout sokolskou protinacistickou rezistenci jako celek, vzhledem ke zpracování protektorátní problematiky let 1943–1945 se však zaměřuje hlavně na první období protektorátu, zejména s důrazem na zapojení jednotlivých sokolských organizací do odboje a na sledování osudu obětí z jejich řad.

Otázky, které ohledně sokolského odboje na sklonku protektorátu vyvstaly, se koncentrují do dvou základních okruhů, v nichž se jedná především opět o individuální podíl jednotlivých sokolů a sokolských skupin na protinacistické rezistenci let 1943–1944 a účast sokolů na českém povstání roku 1945.

Kateřina Řezníčková

České střední školy, jejich studenti a profesori v letech 1867 až 1918

Datum obhajoby: 12. září 2006

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.; prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Disertační práce sleduje vývoj, charakter a každodennost českých středních škol s důrazem na dobu po roce 1867 až do pádu rakousko-uherské monarchie. Střední školství v Čechách procházelo během „dlouhého 19. století“ bouřlivým vývojem. Během tohoto období se zněkolikanásobil počet škol a rozrostla jejich síť. V roce 1848 existovalo v Čechách pouze devět gymnázií, na nichž se alespoň částečně prosozovala ve vyučování čeština, a jedna reálka (reálky se ovšem staly středními školami až po zavedení Bonitz-Exnerova nástinu). Těsně před první světovou válkou už bylo českých středních škol přesně sedmdesát. Rozšiřování nabídky středoškolského studia ale samozřejmě nebylo jen záležitostí Čechů: k podobnému rozvoji docházelo v celém Rakousku-Uhersku, i když přece jen o něco rychleji se rozrůstalo školství národní, vždyť úspěchy v boji za české školy byly také politickou záležitostí.

V této době také krystalizuje obsah středoškolského studia do té podoby, která posléze ovlivnila i celou první polovinu 20. století. Klasická gymnázia se definitivně odpoutala od středověkého modelu, když do svých zdí začala vpouštět také přírodovědné předměty a moderní jazyky. Hledaly se dále nové cesty, jak sblížit reálné, původně především prakticky zaměřené vzdělání a vzdělání klasické, humanitně orientované. Osnovy některých předmětů na reálkách se proto začaly do značné míry připodobňovat gymnaziálním. Jiným řešením téhož problému bylo vytvoření nového typu školy, který alespoň zčásti nabízel svým studentům obojí (respektive odsouval jejich volbu zaměření do vyššího ročníku), totiž reálného gymnázia. Tento typ se začíná objevovat v šedesátých letech 19. století, svůj hlavní rozvoj si ale zažil až

na konci sledovaného období, po Marchetově reformě. Od konce 19. století začíná být na pořadu dne také středoškolské studium dívek. Ty se od devadesátých let pomalu, ale jistě začínají objevovat jako externí studentky v dosud výhradně mužských ústavech. Ve stejné době začínají také vznikat čistě dívčí střední školy (lycea), i když zatím jsou zakládány a vedeny jako soukromé.

Práce se zaměřuje na specifické oblasti středoškolského vzdělání, především na otázky, kdo studoval a za jakých podmínek; jaké byly studijní programy a plány jednotlivých předmětů. Autorka sleduje také strukturu školního roku, denní rozvrh a požadavky kladené na studenty u závěrečných zkoušek. Konečně načrtává proměnu obsahu studia a plánu předmětů a analyzuje různé výjimečné události v životě školy, jako byly studentské plesy, akademie a celoškolské výlety. Pozornost věnuje i propojení škol s životem města.

Zdena Žáčková

Karel Horký a jeho týdeník *Fronta*

(Vzestupy a pády českého publicisty a spisovatele)

Datum obhajoby: 12. září 2006

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; doc. PhDr. Josef Harna, CSc.

Publicista a spisovatel Karel Horký patřil po desetiletí k neprávem opomíjeným osobnostem české politické a kulturní scény první poloviny 20. století. Přitom ve své době byl vnímán jako nepřehlédnutelný a velmi zdatný fejetonista, který se dokázal bystře, obratně a mnohdy bez ohledu na následky vyjadřovat k různým společenským jevům. Byl autorem jak laskavých vzpomínkových fejetonů, tak i vášnivých výpadů a politických pamfletů. Pro svůj cit pro spravedlnost byl mnohými obdivován a nazýván „rytířem fejetonu“, „rytířem ulice“ či „tribunem spravedlnosti“. Jinými byl zatracován za nepochopitelný přechod od levice k pravici, a zvláště za nesmiřitelný boj proti dvěma hlavním představitelům a symbolům zahraničního protirakouského odboje a první republiky, Tomáši Garriguovi Masarykovi a Edvardu Benešovi. Tento Horkého boj, jenž začal již v době jeho účasti na zahraničním odboji, byl náplní téměř dvou desetiletí jeho života.

Do povědomí svých současníků se K. Horký zapsal také jako zakladatel a vydavatel několika časopisů. Největší politický dopad z nich měl týdeník *Fronta*, vydávaný ve třicátých letech 20. století. Stal se jednou z Horkého zbraní ve zmíněném politickém boji. Dějiny žurnalistiky se *Frontou* doposud soustavně nezabývaly a vystačily s jejím zjednodušujícím označením jako fašistického listu. Skutečnost, že může být hodnocena také jako „hlavní tribuna protihradních intelektuálů“, naznačuje, že je na místě věnovat jí pozornost — také proto, že v ní publikovaly osobnosti jako Viktor Dyk, Lev Borský, František Schwarz a František Hlaváček.

Práce se zabývá životem a publicistikou K. Horkého v celé šíři, se všemi zvraty, vzestupy a pády. K. Horký prošel zajímavým vývojem od levice k nacionalismu a krajní pravici, kterou však v době její fašizace opustil.

Jan Randák

Ritualizace smrti a umírání v revoluci 1848: kult mrtvých

Datum obhajoby: 11. října 2006

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: Mgr. Milan Řepa, Ph.D.; PhDr. Jiří Kořalka, DrSc.

Původním záměrem autora bylo sledovat každodennost revoluce roku 1848. Postupně se však, vzhledem k množství materiálu a složitosti problematiky, zaměřil spíše na úsilí poskytnout jeden netradiční pohled na revoluci: nejde mu o její průběh či o působení jednotlivých politických táborů a vůdců, ale o ritualizaci smrti a umírání, o kult obětí událostí těchto hektických dnů. Uctívání obětí revoluce pomáhalo podporovat specifické zájmy revolučního tábora i kontrarevolučních, konzervativních kruhů, dávalo jejich osudu morální rozměr: mrtví umírají za národ, jejich smrt pomáhá v boji za výhody a spravedlivější budoucnost, vzpomínka na ně spojuje společnost. Důležitý přitom není tolik jejich předchozí život, jako právě jejich smrt. Práce se podrobněji věnuje mj. inscenaci pohřebních obřadů v Praze, Vídni a Berlíně, křesťanským (eschatologickým) souvislostem dobového vnímání smrti, specifikům pojetí smrti v tehdejší židovské společnosti, „druhému životu“ Roberta Bluma, pozdějšímu vývoji vzpomínání na mrtvé atd. Vnímání smrti je představeno jako typický dobový, ale také antropologický fenomén, překračující státní i národní hranice.

Lukáš Kašpar

Český a rakouský hraný film 1939–1945: propaganda, kolaborace, rezistence

Datum obhajoby: 22. listopadu 2006

Školitel: prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; doc. PhDr. Josef Harna, CSc.

Práce se zabývá hraným filmem, problematikou kolaborace, rezistence a vůbec činnosti filmových tvůrců, reakcí diváků a filmových žurnalistů, a to ve srovnání se situací v kinematografii rakouské, jejíž úloha a charakter byly velice podobné. Zároveň se snaží postihnout fenomén hraného filmu jako specifickou kulturní složku, jež ve sledovaném období plnila národně integrační funkci a přitom hrála v koncepci nacistické propagandy významnou roli jako prostředek úniku z reality.

Důležitou součástí práce tvoří charakteristika sociálního kontextu produkce a projekce hraných filmů, který se odráží v reakcích obecnosti a českého tisku. Velký prostor je věnován tématu skryté filmové propagandy. V první polovině minulého století se stal film jedním z nejcharakterističtějších rysů novodobé kultury a zábavy. Široké lidové masy mohly levně v kinosálech týden co týden zažívat příběhy, které dříve znaly jen z vyprávění.

Dagmar Hájková

Emanuel Voska v československém zahraničním odboji za první světové války: zpravodajství a propaganda

Datum obhajoby: 12. června 2007

Školitel: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.; doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.

Práce se zabývá činností Čechoameričana Emanuela Vosky v době první světové války a jeho aktivity sleduje z hlediska československého zahraničního odboje, propagandy, zpravodajských služeb i krajanského hnutí. Po první světové válce byl vytvořen obraz Vosky jako prvního českého špiona a předního spolupracovníka T. G. Masaryka. Práce upřesňuje tento obraz a snaží se odpovědět na otázku, nakolik byla Voskova činnost za války významná pro zahraniční odboj a jaký byl jeho reálný podíl na vzniku samostatného československého státu.

Voska odjel do USA jako devatenáctiletý; dokázal se zde prosadit jako podnikatel a etablovat v krajanských organizacích, ve kterých se vymezil jako volnomyšlenkář, sokol a levicově orientovaný radikál. Jeho cesta do Evropy v roce 1914, navázání kontaktů s T. G. Masarykem a britským žurnalistou Wickamem Steedem mu poskytl unikátní pozici pro komunikaci mezi krajanskými organizacemi v USA, představiteli Dohody a vznikajícím exilovým centrem v Evropě. Po návratu do USA se Voska stal předním představitelem krajanské organizace „České národní sdružení“, jejímž cílem byl rozpad Rakousko-Uherska a samostatný stát Čechů a Slováků. Krajanské organizace, především České národní sdružení, se staly nátlakovými skupinami prosazujícími československou nezávislost, i když skutečné vedení posléze převzala Československá národní rada vedená Masarykem a Benešem v Londýně a Paříži. Voska se zasloužil o finanční a politickou podporu ČSNR a napomohl potvrdit její vedoucí roli.

Michal Lukeš

Československé bezpečnostní orgány v boji proti maďarské iredentě 1918–1930

Datum obhajoby: 12. června 2007

Školitel: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Oponenti: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.; Mgr. Miroslav Čaplovič, Ph.D.

Práce se věnuje vztahům Československa a Maďarska v meziválečném období se zřeteltem na první desetiletí po roce 1918. Československo, které vzniklo na části historického maďarského území, bylo Maďarskem vnímáno jako nepřátelský stát a maďarská politika a aktivity byly po celou dobu trvání první Československé republiky soustředěny na znovuzískání ztracených území, především Slovenska. Maďarsko se stalo trvalým ohrožením existence Československa. Proti tomuto nebezpečí bylo nutné se bránit a předcházet mu. Československé bezpečnostní orgány, zpravodajské služby, četnictvo i armáda považovaly ohrožení z maďarské strany za velmi reálné a závažné.

Práce se zabývá především vznikem a organizací československých bezpečnostních složek a jejich činností vůči Maďarsku a uvádí poznatky, které měly v tehdejší době k dispozici. Podstatná část práce je věnována snaze maďarských tajných služeb

proniknout do slovenského autonomistického hnutí a narušit československé vztahy se snahou rozbít soužití Čechů a Slováků, a ohrozit tak územní celistvost republiky.

Karel Straka

S cílem jednotného usměrnění všech sil.

Činnost vlády a nejvyšší rady obrany státu v letech 1932–1938

Datum obhajoby: 12. června 2007

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.; prof. PhDr. František Hanzlík, CSc.

Práce se zabývá vývojem vojensko-politických rozhodnutí v oblasti obrany Československé republiky z let 1932–1938. Jejím záměrem je podat podstatné poznatky o opatřeních ve prospěch efektivní obrany státu. Československým obranným přípravám z kritických třicátých let byla věnována již značná pozornost, kterou ale namnoze poutala čistě vojenská stránka této problematiky. Vojenská situace na území Československa v době Mnichova je již značně probádaná, ale účinná obranná opatření se připravovala již od první poloviny třicátých let. Vojensko-politická rozhodnutí československé exekutivy z let 1932–1938 nebyla do nynějška uchopena se snahou o podchycení jejich komplexu. Jádrem této práce tvoří rozbor činnosti Nejvyšší rady obrany státu (NROS), která dosud stála stranou badatelského zájmu, ovšem záběr je vzhledem k nutným souvislostem mnohem širší. Podrobně je popsáno např. rané období defenzivních opatření, jež byla učiněna na vládní úrovni v letech 1932–1935. Podrobně je zdokumentován proces vzniku NROS z let 1932–1935, jeho podstatné okolnosti, souvislosti a první zásadní usnesení z let 1934–1935.

Jana Malínská

České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen.

Role spolků a politických stran v letech 1890–1914

Datum obhajoby: 7. listopadu 2007

Školitel: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.; prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

Práce sleduje ty aspekty procesu demokratizace české společnosti od obnovení parlamentarismu a konstitucionalismu na počátku šedesátých let 19. století do první světové války, které závisely na iniciativě žen sdružujících se ve spolcích. Sílící střední vrstvy české společnosti a od poloviny šedesátých let také vstřícnější legislativa připravily půdu pro rozvoj středostavovského ženského hnutí. Na něj o dvacet let později navázalo hnutí žen dělnických, katolických a křesťansko-sociálních. Jednotlivé proudy ovlivňovaly vědomí společnosti a snažily se získávat její podporu pro své cíle — zabezpečení kvalitního vzdělávání žen, řešení sociálních problémů a úpravu zákonů dosud stvrzujících jejich nerovnoprávné postavení.

Měnící se ekonomické a demografické podmínky nutily po přelomu století stále více měšťanských žen vstupovat do zaměstnaneckého poměru, což přinášelo nejen

nové problémy, ale také potřebu je řešit. Ženy si začaly uvědomovat svou lidskou a odbornou hodnotu a zároveň občanskou a zvláště politickou neplnoprávnost, již považovaly za zásadní překážku svého celkového zrovnoprávnění. Občanskému uvědomování žen a jeho reflexi v praktické činnosti i v konfliktech s konservativními a mocenskými silami je v práci věnována systematická pozornost. Členství žen v politických stranách podstatně přispívalo k efektivnímu rozvoji jejich schopností účastnit se veřejných záležitostí a k tížádosti dosáhnout politické rovnoprávnosti. Navzdory zákonům, zakazujícím ženám vstup do politických organizací, je již od osmdesátých let přijímala sociálně demokratická strana, po přelomu století a zvláště okolo roku 1905 národně sociální strana a od roku 1906 Česká strana pokroková, která o dva roky později byla první, jež kooptovala ženu do výkonného výboru. Také Česká strana státoprávně pokroková přijímala ženy do svých řad od založení v roce 1908.

Rudolf Kučera

Staat, Adel und Elitenwandel.

Die Adelsverleihungen in Schlesien und Böhmen 1806–1871 im Vergleich

Datum obhajoby: 18. prosince 2008

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: prof. Jürgen Kocka; prof. Dr. Philipp Ther, M.A.

Práce zkoumá nobilitační praxi ve střední Evropě 19. století. Vychází z teoretických konceptů současné neo-tocquevilliánské státovědy a politologie, jež definují stát jako autonomně jednajícího společenského aktéra, který svými praktikami a konfigurací vědomě, ale i nevědomě ovlivňuje strukturu vztahů s jinými společenskými činiteli i vztahy mezi těmito aktéry samotnými. Nobilitace jsou proto pojímány právě jako jeden z prostředků státního vlivu na vztahy mezi různými společenskými činiteli. Pomocí nobilitací jako nejvyšší formy státního vyznamenání, které příjemcům zajišťovalo dědičné symbolické i materiální výhody, distribuoval stát ve společnosti veřejné uznání a symbolický kapitál, a tak podporoval určité skupiny a vzorce chování, zatímco jiné nechával stranou.

Základní otázky práce proto znějí: Jaké sociální a politické hranice rýsoval stát ve společnosti pomocí nobilitační praxe? Kterým skupinám a kulturním praktikám poskytoval stát pomocí nobilitací veřejné uznání, a které naopak při distribuci šlechtických titulů nezohledňoval? Jaké byly hlavní dynamizující endogenní a exogenní faktory, které určovaly vývoj nobilitační praxe? Jak a proč se měnily státem uznávané „katalogy šlechtických ctností“? Při zodpovídání těchto otázek se práce opírá o komparativní metodu, která umožňuje empiricky získané výsledky umístit do příslušného regionálního rámce. V rámci širšího, středoevropského prostoru vybírá dva nejdůležitější státy — Prusko a habsburskou monarchii. Uvnitř Pruska a habsburské monarchie jsou poté definovány základní heuristické jednotky, které umožňují tematizovat hlavní problémy s dostatečnou reprezentativitou, zároveň však dovolují zůstat co nejbližší konkrétnímu historickému kontextu a příslušným pramenům.

Jan Michl

Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti

Datum obhajoby: 21. ledna 2009

Školitel: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.; prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

První a druhý díl práce popisuje a definuje termíny legionář, legionářství a jejich užívání v samotném Československu. Seznamuje s institucemi, které se dají nazvat legionářskými, osvětluje základní právní rámec statutu „legionář“ a zdůrazňuje legionářský zásah do obsazování celého území nového státu a nesmazatelnou stopu při budování československé armády. Třetí díl je věnován legionářským organizacím ať už v ČSR, tak v Evropě. Autor se nesoustředí pouze na administrativní vývoj spolků, ale sleduje i jejich politické směřování a jejich vzájemnou hašteřivost, které do detailů kopíruje hašteření mezi politickými stranami v letech 1919–1939. S tím souvisí i analýza četných legionářských symbolů, z nichž autor vybírá jen ty nejvýraznější a celorepublikově akceptované. Následuje oddíl věnovaný kultuře.

Těžiště disertační práce představuje období první československé republiky, z něhož se zachovalo nepřehledné množství pramenů a legionáři zároveň tvořili základní pilíř státnosti; alespoň s jejich představiteli bylo zacházeno jako s elitou národa. Legionářská stopa mizí z pramenů dnem 1. září 1939, kdy se již hrdinové nedělí na účastníky zahraničního a domácího odboje, ale pouze na ty, kteří bojují proti okupantům, a ty ostatní. Proto bylo nesmírně obtížné zmapovat legionářský přínos protinacistickému odboji, jelikož jejich legionářská minulost je v pamětech účastníků i v odborné literatuře uváděna jen velmi zřídka. Podobné potíže provázejí období 1945–1948, kdy jsou legionáři jednoznačně „přebiti“ novou generací legionářů, kteří se už však nazývají jinak. Po roce 1948 pak legionáři jako takoví mizí z pramenů úplně a jedinými záchytnými body pro badatele jsou jejich pohřby a soukromá korespondence.

Metodicky se práce opírá o východiska narativní historiografie, když probírá životy „malých“ i „velkých“ legionářů na pozadí obecných českých, respektive československých dějin 20. století, a o přístupy historické antropologie, sociálních, vojenských či politických dějin. Heuristicky vychází především z fondů Vojenského ústředního archivu v Praze (dosud nezpracovaný fond Kancelář československých legií, Kleg), dále z fondů Vojenské kanceláře prezidenta republiky, Památníku osvobození apod. Důležitý je též Archiv Hlavního města Prahy, kde jsou uloženy zpracované archiválie legionářských spolků v Praze, které byly velmi často identické s ústředním spolkem. V této souvislosti je cenný fond Odboru vnitřních věcí, spolkový katastr, kde je zachována administrativní korespondence s Policejním ředitelstvím Československé obce legionářské, dále pozůstalosti Nezávislé jednoty čsl. legionářů, Družiny a několika dalších menších legionářských spolků. Pozoruhodný je fond Kruhu starodružiníků uchovávaný v Archivu Národního muzea.

Autor dále vycházel z dobového tisku: novinových legionářských titulů bylo nepřehledné množství, mnohé měly pouze jepičí život, tři však lze označit jako ústřední: byly to *Československý legionář* — tiskový orgán Klegu, *Národní osvobození* — neoficiální tiskový orgán ČsOL a *Legie* — tiskový orgán Nezávislé jednoty čsl. legionářů. Pro dokreslení je využita výpověď dobové memoárové literatury.

Jiří Georgiev

Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848

Datum obhajoby: 17. dubna 2009

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.; PhDr. Luboš Velek, Ph.D.

Předkládaná práce vychází z klasické metodologie politických dějin a dějin politického myšlení, jakkoli neváhá využívat interdisciplinárního přístupu zvláště v přesahu k politické filosofii a právní vědě. Na příkladu proměny politických strategií vůdčích osobností státoprávní šlechty ověřuje možnost využití typologie Klause Epsteina (v mnohém konvenující s přístupem např. K. von Beymeho a částečně též S. Neumanna) v poměrech českého politického konzervatismu.

Konzervativní politický proud se v prostředí habsburské monarchie etabloval v polovině 19. století. Zatímco ospalé poměry na zemském sněmu v době předbřeznové nedovolovaly rozkvět soutěže politických programů, rychlý vývoj událostí v průběhu revolučního roku 1848 akceleroval nezbytnost ustavení konzervativní formace. Vzhledem ke složení stavovské obce i zvýšenému riziku ohrožení tradiční společenské struktury nás nepřekvapí, že se právě šlechta stala nositelem úsilí o zachování přirozených vazeb historicky zformované *societatis civilis*. Ojedinelá situace českých zemí, kde v porovnání s alpskými oblastmi převládala rozsáhlá rodová patrimonía s vlastními správními strukturami, poskytovala aristokratickým toryům zásadní argument pro odmítnutí byrokratického správního centralismu, a logicky následně také liberálního konstitucionalismu, který v polovině 19. století začíná dominovat politické scéně.

Zejména na úsvitu konstituční éry počátkem šedesátých let se naskytl jedinečná příležitost k formulaci představy o adekvátní podobě správních a politických struktur monarchie, příležitost, která se později již nikdy neopakovala. Dveře realizaci autonomistických a federalistických idejí otvíral tzv. říjnový diplom. Česká šlechta tehdy navíc disponovala řadou výjimečných vůdčích osobností; jádro okruhu státoprávní šlechty utvářeli Jindřich Jaroslav Clam-Martinič ve spolupráci se Lvem Thunem, Karlem III. ze Schwarzenbergu a Jiřím Lobkovicem.

Pavel Mücke

Paměť a paměti druhé světové války v českých zemích.

Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje

Datum obhajoby: 30. září 2009

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PaedDr. Miroslav Vaněk, Ph.D.; doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Předmětem disertační práce je velmi mnohohrstevnaté téma, jeden ze segmentů paměti druhé světové války v českých zemích, potažmo v někdejší Československu. Toto téma bylo dosavadní českou historiografií, ale i společenskými a humanitními obory obecně prozatím zpracováváno spíše výjimečně, ačkoliv již existuje mnoho zahraničních ekvivalentů.

Vymezení tématu značně ovlivnil charakter pramenné základny. Autor se při svém bádání záměrně opíral o poměrně široké definice klíčových pojmů „životní příběh“ (elementárně pojatý jako způsob podání minulých prožitků jednotlivcem) a „vzpomínkové práce“. Pod pojem „vzpomínkové práce“ zahrnuje např. deníky, psané vzpomínky a memoáry ve vydané či rukopisné podobě, ale také díla krásné literatury (poezie i prózy), výstupy v médiích, vzpomínání pamětníků a také cíleně vedené rozhovory. Jejich společným jmenovatelem je fakt, že (spolu)autory těchto prací byly v drtivé většině osoby, které v období druhé světové války alespoň na nějaký čas jako dobrovolníci či odvedenci) sloužili v československé armádě v exilu, ať již na území Polska, Francie, Velké Británie či Sovětského svazu.

Ivo Pejčoch

Československá těžká vojenská technika.

Vývoj, výroba, nasazení a export československých tanků, obrněných automobilů a pásových dělostřeleckých tahačů 1918–1956

Datum obhajoby: 30. září 2009

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.; prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Práce je zaměřena na oblast zbrojní výroby na území Československa v období od vzniku první republiky přes obsazení zbytku českých zemí jednotkami Wehrmachtu a zánik naší samostatnosti až po situaci poválečnou a závěr samostatného vývoje v polovině padesátých let. Cílem práce je dosažení souhrnného pohledu na vývojové trendy v této oblasti v Československu a zjištění rozsahu exportu i použití československých výrobků v zahraničí.

Těžká bojová technika, tedy tanky, obrněné automobily a další druhy těchto vozidel, měla v popisovaném období zcela zásadní význam — tvořila páteř moderních armád a základ jejich mobilních sil. Byly to především tanky, které rozhodly o výsledku pozemních bojů druhé světové války i celé řady lokálních konfliktů, což platí až do dnešní doby. Z této zbraně se stal fenomén, přesahující také do oblasti vnitřní i zahraniční politiky; země, jež ji dokázaly produkovat, se stávaly na mezinárodním poli důležitými hráči trhu s válečným materiálem.

Petr Kubík

Slovensko-italské vztahy 1939–1945

Datum obhajoby: 28. dubna 2010

Školitel: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Oponenti: doc. PhDr. Jan Němeček, Dr., CSc.; prof. Dr. Milan Ďurica

Diplomatické vztahy mezi první Slovenskou republikou a Italským královstvím se začaly rozvíjet po 1. dubnu 1939, kdy italská vláda uznala slovenskou nezávislost. Od poloviny května 1939 fungovalo slovenské vyslanectví v Římě pod vedením J. M. Zvrškovce, který byl v létě 1940 vystřídán B. Galvánkem. Italský konzulát v Bratislavě

řízený F. Lo Farem byl přetvořen na vyslanectví v září 1939. Jeho vedení se ujal hrabě G. Roncalli, vystřídaný v březnu 1942 P. Cortesem. V letech 1939–1943 se slovensko-italské vztahy všestranně rozvíjely v oblastech diplomacie, obchodu, kultury, propagandy, médií i sportu a zaznamenávaly stále vzestupnou tendenci. Snad jen neuskutečněné návštěvy na nejvyšší úrovni a nedokončená kulturní dohoda vrhají několik stínů na toto jinak pozitivní období rozvoje vzájemných styků.

Zlom nastal po italském vojenském a politickém kolapsu v létě 1943. Slovenská republika sice udržovala diplomatické vztahy s nově vytvořenou mussoliniovskou Italskou sociální republikou v severní Itálii pod německou ochranou, ale tyto vztahy svou intenzitou zdaleka nedosahovaly předchozího období. Vydržely sice až do dubna 1945, omezovaly se ovšem jen na základní diplomatické kontakty a skromnou obchodní výměnu. Všechny ostatní plány padly za oběť stále se zhoršující vojenské a politické situaci, která oba státy přivedla na jaře 1945 k zániku.

Petr Koura

Swingová mládež a nacistická okupační moc v protektorátu Čechy a Morava

Datum obhajoby: 14. června 2010

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Disertační práce pojednává o první české městské subkultuře mládeže, která se v období nacistické okupace Čech a Moravy hlásila k americké kultuře a swingové hudbě. Příslušníci této subkultury se nazývali „potápky“ a „bedly“ a nosili výstřední oblečení — volný kabát, deformovaný klobouk, boty na vysokých podrážkách, úzké kalhoty a křiklavě barevné ponožky. Identifikačním znakem mužského příslušníka subkultury byly dlouhé vlasy. Potápky měly vedle toho vlastní charakteristické držení těla a též vlastní jazyk. Obdobná výstřední móda se v této době objevila v souvislosti se swingovou hudbou též v Hamburku, ve Vídni a v Paříži. V Čechách a na Moravě se nechala swingová subkultura vedle amerických filmů inspirovat také specifickými domácími zdroji, jako byla humoristická literární tradice. Důležitou součástí tohoto subkulturního stylu byla i vzpoura vůči starší generaci.

Swingová subkultura byla v českých zemích od počátku svého vzniku v roce 1940 výrazem odporu vůči nacistické okupaci. Swingová hudba se též stala generačním vyjádřením významné části mladších Čechů, o nichž se hovořilo jako o „saxofonové generaci“. Nacionální socialismus projevoval vůči jazzové hudbě od svých počátků ideologický odpor a po svém nástupu k moci začal tuto hudbu v Německu zakazovat, v protektorátu Čechy a Morava ji však toleroval a dokonce se ji i pokusil využít pro své propagandistické cíle. Důvod částečné tolerance swingové hudby v protektorátu je nutné hledat v německé rasové politice — pro Čechy jako „méněcenný národ“ tato „zvrhlá hudba“ nevadila, zatímco německá společnost a zejména její mládež před ní měla zůstat uchráněna. Odpor vůči výstředním tanečníkům swingu vycházel ovšem též z českého prostředí. Vedle českých fašistů, kteří

představovali malou část české společnosti, kritizovali „potápky“ i konzervativci a stoupenci prvorepublikové demokratické tradice. Příslušníci swingové subkultury byli často uráženi a zesměšňováni v českém tisku. Nacistické okupační úřady „potápky“ sledovaly — zprávy o jejich činnosti se objevují v hlášení zpravodajské služby nacistické strany Sicherheitsdienst (SO). Činnost swingové subkultury pak byla podvázána řadou administrativních opatření — zákazem swingu, všeobecným zákazem tance, zákazem nošení výstředního oblečení či zákazem nošení dlouhých vlasů u mužů. Jednotná organizace české mládeže Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, která se stala nejvýznamnějším nástrojem nacistické okupační politiky vůči mládeži, ze swingových výstředních tanečníků učinila pedagogický „antivzor“ a ukazovala na nich, jak by se neměla česká mládež chovat. Podobnou rétoriku proti „potápkám“ převzala po obnovení Československa i komunistická strana a její mládež. Výstřední tanečníci swingu se tak objevili po roce 1948 v české literatuře a ve filmu jako negativní postavy, které nechtějí budovat „nový svět“.

Robert Pejša

Vztahy ČSR a Maďarska v letech 1918–1939.

Tendence vývoje československo-maďarských kulturně-společenských vztahů v období let 1918–1939

Datum obhajoby: 17. března 2011

Školitel: doc. PhDr. Rudolf Chmel, DrSc.

Oponenti: Doc. Csaba Gy. Kiss, CSc.; PhDr. Jan Randák, Ph.D.

V hodnocení hlavních politických a kulturně-společenských tendencí meziválečných československo-maďarských vztahů se práce pokouší přinést nový přístup ke zkoumání forem, podob a perspektiv vztahů, které v klíčovém období let 1925–1932 ukázaly oblast, jež byla mnohem významnější než politická a hospodářská (ty vždy pouze reflektovaly momentální zájmy jednotlivých politik). Touto oblastí byla interní rovina československo-maďarského vztahu. Práce se pokouší poukázat na skutečnost, která je doposud opomíjena, a to že vztahy obou států byly z hlediska vnitřního uspořádání a cílů zahraniční politiky výrazně inkompatibilní (v celém období let 1918–1939), zatímco interní československo-maďarské vztahy (vývoj vztahu většiny vůči menšinové společnosti) vykazovaly oblasti a skupiny obyvatelstva, skrze které mohlo docházet k postupnému, mimo politiku se odehrávajícímu, kulturně-společenskému sblížení, avšak za podmínky, kdy si většinová společnost uvědomí historicky a psychologicky determinovanou jednotu maďarského jazykového a kulturního společenství (magyarságu), jež je hodnotou, kterou u této skupiny obyvatelstva nebylo (a není) možné „preprogramovat“.

Z hlediska české a slovenské společnosti se k aktivitám na poli spolupráce české a slovenské kultury s maďarskou kulturou (ať již menšinovou na území ČSR, nebo v podobě mezistátních kulturně-společenských vztahů) přistupovalo ze dvou směrů. První směr můžeme jednoduše nazvat jako přístup pramenící z „prožitých historických zkušeností“, vyplývající především ze soužití slovenské a maďarské spo-

lečnosti před rokem 1918. Druhým směrem bylo hodnocení aktivit maďarské společnosti po vzniku samostatného Maďarska po roce 1918 jako celku, tedy bez vědomého rozlišování mezi chováním a společenskými aktivitami maďarské menšiny mimo území Maďarska a maďarskou společností a jejími politickými a kulturně-společenskými projevy v Maďarsku samotném. Možnosti kulturně-společenské spolupráce, ať již na domácí, nebo na mezistátní úrovni, byly v důsledku drastického zpolitizování takřka všech oblastí společenského života v ČSR i Maďarsku po roce 1918 odsunuty na zcela vedlejší kolej. Spory, které způsobovaly napětí v obou rovinách (interní i externí) byly způsobeny začleněním území, která z hlediska maďarské státní tradice považovaly tradiční společenské složky maďarské společnosti za historickou součást svého státního útvaru. Jejich odtržení a nerealizace mezinárodních závazků (to byl případ Podkarpatské Rusi) se staly jedním z klíčových argumentů jak na domácím politickém fóru, tak i předmětem stížností na fóru mezinárodním (zejména u Společnosti národů). Ačkoliv československé úřady celkem oprávněně argumentovaly potřebou jednotné správy země a tedy potřebou státní centralizace, neexistence koncepce a časového harmonogramu pro naplnění oprávněných požadavků prohlubovala rozpory a poskytovala cenné argumenty o nerespektování závazků ze strany maďarských politických vůdců. Problémem, který byl v celém průběhu meziválečného Československa spojený s problémem podkarpatoruským, byla i neochota centrálních českých úřadů k delimitaci pravomocí na slovenské orgány (zejména od konce dvacátých let). To bylo dalším námětem pro ideology maďarského hnutí revize, které na domácí i zahraniční půdě hovořilo o útlaku Slováků a velkočeské koncepci, kterou by oni, Maďaři, nedovolili, a nabízelo Slovákům návrat a zajištění autonomního vývoje. Nakolik se to shodovalo s jejich politikou z doby před rokem 1918, již nebylo důležité. Nepříjemné však bylo, že těmito ataky podřývali důvěryhodnost proaktivistických složek obyvatelstva maďarské menšiny na československém území.

Koncem první poloviny dvacátých let dochází v Československu, v důsledku zvyšující se společenské aktivity maďarské menšiny, k pokusům o prolomení vlastní vnější společenské izolace i vnitřní pasivity. Tyto pokusy nebyly zaměřeny jen na aktivaci příslušníků maďarského menšinového společenství, ale obsahovaly v sobě ambici oslovit svými kulturně-společenskými aktivitami zejména českou společnost. Byly motivovány snahou vedoucí k postupnému odbourávání sporů, kterých se, bohužel, v celém meziválečném období účelově využívalo k dosažení aktuálních politických cílů. Česká společnost si tak ve vztahu k maďarské menšině a jejím aktivitám začala osvojovat nesmiřitelné postoje slovenské, zejména konzervativně-národní politické reprezentace, která aktivity československých Maďarů v celém průběhu jejich příslušnosti k ČSR považovala za aktivity protistátní, iredentistické. V rámci tohoto zjednodušeného vidění projevů aktivit maďarské národnostní skupiny na území ČSR se však opomíjely v mnoha ohledech hodnotné projevy kulturně-společenských aktivit této národnostní skupiny, která svým úsilím aspoň částečně přispívala k rozšíření povědomí o maďarské kultuře mezi českým a slovenským obyvatelstvem.

Jan Benda

„Do vlasti z vlasti emigrují a zpátky zase...“

Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice

Datum obhajoby: 8. září 2011

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.

Práce se zabývá doposud souhrnně nezpracovaným tématem migrace z pohraničních území československého státu, která byla v důsledku rozhodnutí v Mnichově přičtena Německu a dále na základě polského ultimáta Polsku. Úvodní partie se snažily nalézt odpověď na otázky týkající se vzniku a počátku uprchlického problému, které bylo možné hledat v růstu antisemitismu již na jaře roku 1938. Na podzim po pokusu henleinovců o puč opouštěli pohraničí vedle Židů také němečtí antifašisté a Češi. Již během etapového odstupování pohraničí se migrační proud značně rozhojnil, což bylo dáno jednak nárůstem negativního jednání a vystupování části „henleinovského“ německého obyvatelstva vůči německým antifašistům, Židům a Čechům, tak i konkrétními opatřeními nacistického režimu omezujícími existenční podmínky tohoto obyvatelstva po obsazení území. Řada těchto lidí byla obětí násilí a někdy i vyhnání. Struktura migrujícího obyvatelstva zahrnovala všechny zaměstnanecké kategorie, nepředstavovala tedy pouze jakési „stažení“ státních zaměstnanců do druhé republiky. Vláda generála Syrového se snažila migračnímu proudu klást bariéry z hospodářských a politických důvodů. Velkou roli hrálo také předpokládané konání plebiscitu v pohraničí. Probíhalo tak široké vrácení uprchlého obyvatelstva z vnitrozemí do pohraničí, které bylo ukončeno na mezinárodní popud, ale také pod vlivem likvidace plebiscitu.

Vlády druhé republiky se zabývaly uprchlickou otázkou od samého počátku. Byly k tomu nuceny i mezinárodní pozorností, kterou si uprchlický problém získal. Syrového vláda vytvořila podmínky pro vznik Výboru pro pomoc uprchlíkům a zřídila také Ústav pro péči o uprchlíky. O židovské uprchlíky se staraly především židovské náboženské obce. Péči o německé antifašisty zajišťovaly jejich organizace, za pomoci fondu londýnského starosty, ze státních prostředků, ale i svépomocí. Beranova vláda vydala celou řadu opatření pro zajištění zaměstnání pro české uprchlíky. Pro německé antifašisty a Židy se předpokládala emigrace, její zajištění ovšem bylo obtížné jednak z hlediska zajištění vhodných destinací, ale také z finančního hlediska, čemuž prospěla britská finanční pomoc ve formě daru a půjčky. Státní a soukromá uprchlická pomoc zahrnovala jak zajištění stravování, ubytování, zdravotní dohled, tak i péči o mládež, opatrování zaměstnaneckých příležitostí a sbírkovou činnost. Pomoc českým uprchlíkům byla považována za národní vlasteneckou povinnost. Pro neslovenské uprchlíky, v jejichž případech část českého tisku nešetřila přísnými označeními, měla být zajištěna emigrace. Německý tisk požadoval pomoc pro uprchlíky bez rozdílu národnosti. Obecně důležitou a velkou roli v pomoci migrantům sehrála solidarita a pomoc vnitrozemského obyvatelstva, která byla důležitým pilířem sociální péče o uprchlíky.

Jan Chodějovský

Lužice v plánech na vybudování nového Československa.

Velké naděje a zklamání českých slavistů

Datum obhajoby: 8. září 2011

Školitel: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Josef Harna, CSc.; doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.

V průběhu Velké války a ještě intenzivněji pak s jejím koncem se v myslích řady představitelů českého politického i kulturního života rodila myšlenka obnovení české státnosti v historických hranicích zemí Koruny české, nebo pokud možno s dalšími územními zisky. Lužice v této hře o území měla svou specifickou roli, která se však postupem času výrazně proměňovala tak, jak se měnila mezinárodní politická situace, pozice lužické delegace a potřeby české strany.

Disertační práce se snaží postihnout tento vývoj a faktory, které onu proměnu zapříčinily, původní představy naší politické reprezentace o uspořádání hranic nového Československa a osudu Lužice před říjnem 1918 a jejich poválečné naplňování/nenaplňování. Snaží se zasadit vývoj jednání ve věci Lužice do kontextu s postupem české reprezentace ve věci prosazování nároku na jiné oblasti, například Těšínsko, Kladsko nebo Vitorazsko. Srovnává argumenty, kterých česká strana používala v konkrétních záležitostech a jednáních. Sleduje, co motivovalo české politiky a proč byly některé návrhy, přicházející od různých zájmových uskupení, již od samého počátku odsouzeny k nezdaru. Neplatila zde žádná logika. Ať již bylo na počátku vysloveno cokoli o právu na sebeurčení národů, slovanské vzájemnosti či územní celistvosti státu, nakonec bylo vše podřízeno ekonomickým a geopolitickým potřebám nově vznikajícího státu. A to byl také jeden z důvodů, proč zastánci připojení Lužice k Československu, spoléhající na historické právo nebo soucit státníků s národem pozvolna zanikajícím v nepřátelském prostředí, ve svém snažení neuspěli. Na restituci korunních zemí a vytvoření bloku suverénních slovanských národních států nebylo sil ani vůle. Vše zůstalo jen v rovině nenaplněných idejí.

Vedle činnosti či spíše nečinnosti československé politické reprezentace se zde zároveň otvíralo i široké pole aktivit a představ různých skupin nebo i jednotlivců na řešení lužické otázky. Je pochopitelné, že nejvíce bylo toto téma širokou veřejností reflektováno v přelomových obdobích — po skončení obou světových válek a v okamžiku nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu. O tom vypovídá kromě zpráv a komentářů v dobovém denním tisku i návštěvnost četných osvětových a propagačních akcí česko-lužických spolků a několik veřejných manifestací za účasti desítek tisíc lidí. Sám Adolf Černý se krátce po pařížských mírových jednáních pokusil ještě zorganizovat memorandum, v němž několik desítek evropských vědců vyzvalo Společnost národů, aby podnikla vůči Německu kroky, které by zaručily Lužickým Srbům stejná práva, jaká byla mírovými smlouvami zajištěna pro německou menšinu v Polsku. Shromáždil téměř 100 podpisů vědců z jedenácti zemí, jeho snaha se však, stejně jako ve všech předchozích případech, minula účinkem.

Bezesporu byl český vliv na radikalizaci poměrů v lužické společnosti značný a živěný mimo jiné také představou, že lužické zájmy budou z české strany hájeny i vzhledem k předpokládanému spojení Lužice s Československem. To se týkalo

období 1918–1919 i 1945–1946. Ani v jednom případě se však nepodařilo dosáhnout naplnění žádného z požadavků Lužických Srbů a jejich českých přátel — připojení k Československu ani vytvoření autonomního lužického území v rámci Německa. Přesněji řečeno nepodařilo se rozhodující státníky pro problém Lužice dostatečně zaujmout. A v negativním postoji ke snahám Lužických Srbů o dosažení suverenity hrála pokaždé hlavní roli politika. V prvním případě chyběla vůle ještě výrazněji oslabit Německo a vládly obavy nad nestabilitou ve střední Evropě, v druhém potom Sovětský svaz coby hlavní arbitr neměl žádný zájem na tříštění sil v jím ovládané části Německa nebo na přílišném posilování svých spojenců Československa a Polska tím, že by dal souhlas k připojení Lužice k některému z těchto států. Znovu se tak ukázalo, že síla občanských uskupení, argumenty odborníků stejně jako přirozené právo národa na vlastní existenci nemají šanci na úspěch v konfrontaci s politickými cíli.

Marek Růžička

Péče o válečné invalidy v Československu v letech 1918–1938

Datum obhajoby: 25. října 2011

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.; doc. JUDr. PhDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

Práce se zabývá životem válečných invalidů, kteří se vrátili do nově vzniklé Československé republiky z front 1. světové války, a dále vztahem nové republiky k invalidům z rakousko-uherské armády a invalidům z opačné strany fronty, tedy k legionářům. Klíčovou otázkou práce bylo sledování hmotného zajištění válečných invalidů, případně i jejich rodin, ať již prostřednictvím různých forem invalidních důchodů a dávek, nebo jejich uplatňováním v pracovním procesu s ohledem na sníženou pracovní schopnost. Autor se dále věnuje různým formám organizace válečných invalidů, například ve spolcích politicky neutrálních, nebo podporovaných různými politickými stranami, a konečně vlivu aktuální politické a hospodářské situace v Československu na postavení invalidů, či otázce, jak jejich život ovlivnila světová hospodářská krize ve třicátých letech minulého století.

Hana Chmelová (Matysková)

Komunistky ve 20. letech

Datum obhajoby: 7. března 2012

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; doc. JUDr. PhDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

Studie je věnována ženám, které spoluzakládaly Komunistickou stranu Československa a podílely se na jejím budování. Zahrnuje časové období 1921–1929. Autorka se soustředí na činnost národnostně českých žen v prostoru českých zemí. Sleduje především činnost ženského ústředí, které práci řídilo. Snaží se ji postihnout po stránce politické, sociálně-ekonomické a kulturní, zájem je věnován také rovině psychologické.

Práce je rozdělena do tematických kapitol, v jejichž rámci je postupováno chronologicky. Úvodní kapitola se zabývá důvody, proč se některé ženy přiklonily k levici a jiné k pravici v sociální demokracii, další kapitoly popisují organizaci žen v komunistické straně, jejich konkrétní činnost, životní styl proletářských žen a funkcionářek, vztah k sovětskému Rusku, vnitrostranický politický vývoj, srovnání s ženami jiných stran a medailony jednotlivých komunistických funkcionářek. Byly použity prameny archivní (většinou protokoly z jednání komunistických orgánů a osobní fondy uložené v Národním archivu v Praze), dobový ženský tisk a osobní vzpomínky žen.

Helena Kokešová

Eduard Albert a realisté. Osobnost Eduarda Alberta a jeho role v české politice v 80. a 90. letech 19. století

Datum obhajoby: 2. května 2012

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.; doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.

Eduard Albert (1841–1900) byl významnou osobností českého a rakouského vědeckého, kulturního, ale i politického života konce 19. století. Výzkum se prioritně soustředil na nepříliš prozkoumané oblasti Albertova života, tedy na jeho soukromí a politickou činnost. Stěžejní otázka byla: Jakou roli hrál muž, který ve Vídni dosáhl oslnivé profesní kariéry a získal i odpovídající společenské postavení, v českém politickém životě? Ačkoli se otevřenému angažování v politice bránil, zcela stranou stát nedokázal. Na konkrétním příkladě Albertových vztahů ke skupině realistů autorka ukazuje, že Albert se živě zajímal o soudobé politické dění, že nebyl pouze pasivním pozorovatelem, ale mnohdy aktivně zasahoval do české politiky. Dalším tématem byl Albertův postoj k České akademii věd a umění. Ani v tomto případě totiž nešlo o otázku čistě vědeckou, naopak založení České akademie byl krok z velké části politický.

Práce je strukturována do šesti hlavních kapitol, jejichž základní rozvržení kombinuje chronologické a tematické hledisko. První kapitola „Homo privatus“ nastiňuje Albertův stručný životopis včetně jeho rodinného zázemí, zálib a koníčků. Kapitola „Homo eruditus“ se věnuje Albertově profesní kariéře a snahám o popularizaci medicíny. „Homo scriptor“ zachycuje Albertovu literární a vlastivědnou činnost, „Homo urbanissimus“ mapuje Albertovy společenské vztahy, přátelské kontakty a jeho mecenášství. V této souvislosti se autorka zabývá též Albertovou rolí pro českého lobbisty ve Vídni. Stěžejní pátá kapitola „Homo politicus“ podrobně zkoumá Albertovu činnost na sklonku sedmdesátých let 19. století, kdy uvažoval o přijetí poslaneckého mandátu do říšské rady, a jeho snahu o integraci do českých vědeckých kruhů. Dále se autorka zaměřuje na Albertovy vztahy s českou politickou reprezentací a objasňuje jeho úlohu při vzniku a koncipování České akademie, s důrazem na Albertovu úlohu zprostředkovatele při jednáních členů a stoupenců realistické skupiny se zástupci obou českých politických stran, jejichž výsledkem byla fúze realistů s mladočeskou stranou. Poslední, šestá kapitola je věnována tzv. druhému životu Eduarda Alberta. Jméno Eduarda Alberta se stalo trvalou součástí historické paměti a to nejen v českém národním prostředí, ale v celém kontextu bývalé habsburské monarchie. I v současnosti je stále připomínán jako vědec, literát a mecenáš.

Jiří Noha

Sociální demokracie v meziválečném Československu — osobnosti, ideje, trendy 1920–1937

Datum obhajoby: 20. června 2012

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; prof. Mgr. Vratislav Doubek, Ph.D.

Práce se věnuje československé sociální demokracii mezi válkami (1920–1937), zkoumá její podobu, organizační uspořádání, programatické priority, a zejména otázku, jak se politické a ekonomické představy sociální demokracie odrazily v reakci na nápor světové hospodářské krize. Práce upozorňuje na odlišná stanoviska představitelů vedoucí garnitury strany (Antonína Hampla ad.) a mladší stranické generace, např. Václava Patzaka nebo Jaroslava Čecháčka, přičemž se snaží přiblížit podstatu těchto diferencí. Dále analyzuje postavení sociální demokracie v rámci politického systému meziválečného Československa, všímá si střetů s komunistickou stranou a popisuje činnost sociálnědemokratických ministrů v koaličních vládách, především třicátých let. Na závěr autor vysvětluje úzké sepětí strany s první Československou republikou, nejenom formální, nýbrž i hodnotové.

Richard Vašek

Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)

Datum obhajoby: 20. června 2012

Školitel: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Josef Harna, CSc.; doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.

Práce se zabývá literární a žurnalistickou činností prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, kterou se pokoušel ovlivňovat veřejné mínění a vstupoval do aktuálních sporů na nejrůznější témata. Předmětem zájmu je především jeho anonymní publicistika, tedy články a komentáře, které psal pod různými šiframi nebo je publikoval nepodepsané. V tom Masaryk navazoval na svou dřívější činnost válečnou a předválečnou. Po válce však nabylo toto Masarykovo působení zcela jiných rozměrů, neboť již nemohl vystupovat jen jako soukromá osoba. Byl vnímán především jako hlava státu. Jeho politická funkce se tak počala křížit s Masarykovým zvykem vyjadřovat veřejně svoje názory k různým věcem a vstupovat do aktuálního politického a kulturního dění. Tento rozpor, který byl limitován i formálním vymezením pravomocí prezidenta republiky, se Masaryk pokoušel vyřešit (či obházet) uveřejňováním anonymních článků. V těchto textech se mohl vyjadřovat s daleko větší mírou svobody a otevřenosti, než si mohl dovolit v podepsaných člancích nebo oficiálních projevech. Předkládaná práce si tedy klade za cíl nejen podchytit a shromáždit, ale též analyzovat a interpretovat tuto prezidentovu aktivitu, včetně popisu zázemí a mechanismů, kterými prezident touto cestou realizoval své zásahy do veřejného dění. Práce by se také vyrovnává s problematikou Masarykova autorství těchto textů i dalších, které byly někdy prezidentovi připisovány.

První kapitola je věnována klíčové části Masarykovy anonymní publicistiky, tedy článkům, kterými zasahoval do nejrůznějších politických zápasů. V úvodu je též naznačen širší kontext těchto aktivit, například postavení prezidenta v politickém systému nebo struktura a fungování médií v ČSR. Dalším okruhem prezidentova zájmu bylo sledování kulturního dění, zvláště moderní krásné literatury. Mnoho zahraničních titulů také Masaryk českým čtenářům přiblížil v řadě anonymních literárních recenzí.

V další části práce je blíže popsáno zázemí, které prezidentovi vůbec umožňovalo tuto skrytou žurnalistickou činnost vykonávat. Byli do ní zasvěceni téměř všichni blízcí Masarykovi spolupracovníci, z nichž někteří byli zároveň i spoluautory jeho textů. Čtvrtá kapitola podává shrnutí prezidentovy anonymní publicistiky včetně přehledů používaných šifer a rozvrstvení periodik, v nichž byly tyto texty uveřejněny. Pátá kapitola pak přibližuje „druhý život“ Masarykovy anonymní publicistiky, který se začal odvíjet bezprostředně po jeho smrti na podzim 1937. Tehdy vydaná edice prezidentových nepodepsaných článků iniciovala velkou tiskovou polemiku, v níž se prezidentovi příznivci i odpůrci pokusili vyrovnat s Masarykovými skrytými zásahy do veřejného života.

Josef Tomeš

Česká strana státoprávně pokroková (1908–1918)

Datum obhajoby: 24. června 2013

Školitel: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.; doc. PhDr. Martin Kučera, CSc.

Česká strana státoprávně pokroková představuje v mnohém jedinečný subjekt české politiky posledních let před první světovou válkou i následující dramatické doby válečné. Přestože nepatřila k velkým a vlivným stranám, výrazně se uplatňovala na dobové politické scéně, kde většinou hrála roli solitéra, reprezentována četnými vyhraněnými individualitami. Působila pouze deset let, z toho šest let sice ve standardních mírových poměrech, ale v období převratných historických událostí a zkoušek, v němž se opakovaně zásadním způsobem projevila, a tím se charakteristicky zapísala do českých dějin 20. století.

Strana vznikla v dubnu 1908 sloučením dosavadních stran radikálně pokrokové a státoprávní (respektive státoprávně radikální), ustavených v samém závěru 19. století v důsledku rozpadu a postupné ideové a politické diferenciaci pokrokového hnutí devadesátých let. Na „pokrokářský“ odkaz navazovala v nových podmínkách důsledně uplatňovaným požadavkem obnovy samostatného českého státu na základě českého historického státního práva, politické demokratizace i sociálních reforem, radikální opozice proti vládě a dynastii a samostatné české zahraniční politiky, přesahující horizont rakousko-uherského soustátí. V řadách svých členů a stoupců sdružovala část nacionalisticky a přitom demokraticky orientovaných středních vrstev, především inteligence, kterou zde vedle četných učitelů, právníků (advokátů) a lékařů reprezentovali mnozí významní představitelé české vědy a kultury. Nepočteně byla zastoupena v poslanecké sněmovně předlitavské říšské rady a v českém

zemském sněmu; na širší veřejnost působila zejména prostřednictvím svého tisku. Zvláštní pozornost věnovala vývoji mezinárodní situace a zdůrazňovala potřebu uvést českou otázku na evropské a světové fórum. Předpovídala brzké vypuknutí globálního válečného konfliktu a doporučovala využít jej pro mezinárodní řešení české otázky s pomocí velmocenských soupeřů rakousko-uherské monarchie. Jako vůbec první z českých politických stran se již před první světovou válkou programově rozešla s Rakousko-Uherskem a vyslovila se pro samostatný český stát i mimo rámec podunajské říše, vytvořený za předpokládané válečné konflagrace s podporou dohodových mocností. Tak anticipovala cesty českého (československého) protirakouského odboje za první světové války, na němž se pak od počátku aktivně podílela, ať už na domácí či na zahraniční frontě.

V průběhu válečných let čelila strana nejprve perzekuci (veškerý její tisk byl zastaven), nicméně zásadově vystupovala proti prorakouskému aktivismu nemalé části českého politického tábora a byla zastoupena v centru domácí rezistence (tzv. Maffii). V roce 1917 se při opětovném zahájení činnosti parlamentu prezentovala samostatným radikálně státoprávním prohlášením svých poslanců, koncipovaným fakticky z pozic odboje. Od léta 1917 se účastnila všech jednání o koncentraci českého politického stranictví a v únoru 1918 splynula s několika dalšími českými občanskými stranami v novou stranu, nazvanou Česká státoprávní demokracie, jež se po vzniku Československé republiky reorganizovala (v březnu 1919) v Československou národní demokracii.

Historii České strany státoprávně pokrokové bylo zatím věnováno několik dílčích, tematicky či chronologicky vymezených studií, ve své úplnosti však nebyla dosud zpracována. Předkládaná disertační práce se pokouší podat celistvý obraz její činnosti v předvečer první světové války i v letech válečných, analyzovat její programový profil, členskou a voličskou základnu i organizační strukturu a zhodnotit její roli v širším kontextu soudobé české politiky. Vzhledem k tomu, že archiv státoprávně pokrokové strany jako takový se nezachoval, opírá se autor především o osobní pozůstalosti jejích významných představitelů, na prvním místě jejího dlouholetého předsedy Antonína Hajna, o dobový tisk, publikované stranické dokumenty (programy, organizační řád apod.), brožury a samozřejmě o memoáry pamětníků, ať už vydané nebo zatím zůstávající v rukopise.

Práce ukazuje historicky podmíněný typ politického stranictví, který strana reprezentovala, možnosti a meze jejího politického uplatnění a vlivu v předválečných letech a uprostřed válečných poměrů. Zvláštní pozornost věnuje roli výrazných a přitom často velmi rozdílných osobností ve vedení strany a při prezentaci stranické politiky. Dále analyzuje státoprávně pokrokovou variantu českého nacionalismu, filosoficky i mravně fundovanou, nedílně spojenou s demokracií, ale zároveň požadující až militantní národní sebevědomí. Hlubší rozbor věnuje předválečné „katastrofické“ orientaci strany na válečnou alternativu, odmítanou v mírových dobách většinou české veřejnosti s ironií jako chiméra, a přitom realisticky reflektující objektivní skutečnost a předjímací program, s nímž se po vypuknutí války ztotožnila rozhodující část českého politického tábora. Posléze sleduje též osudy ideového dědictví strany a jejích někdejších protagonistů v politickém životě meziválečného Československa i v dobách následujících.

Miroslav Eisenhammer

Nucené nasazení studentů středních škol v období okupace

Datum obhajoby: 27. června 2013

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.; doc. PhDr. Jan Němeček, Dr., CSc.

Disertační práce se zabývá dosud souhrnně nezpracovaným tématem nuceného pracovního nasazení žáků středních a odborných škol v době okupace českých zemí nacistickým Německem. Po úvodní charakteristice vývoje německého a protektorátního hospodářství a přístupu nacistů k využívání pracovních sil vlastního obyvatelstva i okupovaných zemí přibližuje další kapitola situaci českého školství v letech 1939–1945. Nacisté spatřovali v české inteligenci nepřítele, proto po uzavření českých vysokých škol cíleně omezovali i české střední školství. Tato omezení neměla jen národně politický, ale i hospodářský význam. Již od roku 1939 byli pracující z českých zemí posíláni na práci do Říše. Tento trend výrazně zesílil od roku 1942, kdy Německo zintenzívnilo rozšiřování válečné výroby a současně zahájilo rozsáhlý program nuceného přikazování zahraničních pracovních sil do práce v německém průmyslu. Jedním ze zdrojů pracovních sil se stali i žáci středních škol, u nichž nově přijatá legislativa od února 1943 umožňovala uznání fakticky nedokončeného vzdělání na základě potvrzeného osvědčení se v pracovním nasazení. Hlavní kapitoly práce se zabývají sledováním vývoje pracovního využívání žáků v letech 1942–1945.

Při výzkumu byly využity archivní dokumenty středních a odborných škol z Plzně a okolních menších měst a pro porovnání dokumenty škol z významných průmyslových center Brna a Ostravy a ze spíše zemědělsky zaměřených oblastí Českých Budějovic a Tábora. Bylo zjištěno, že různé pracovní úřady přistupovaly k využívání pracovních sil z řad školní mládeže různě, a to i v případech centrálně vyhlašovaných tzv. ročníkových akcí. Studenti byli kromě přímého vysílání do Říše často používáni jako náhradní síly, které v místních podnicích a úřadech musely zastoupit osoby převedené na práci do Německa. V době školního vyučování je místní správa využívala k rozmanitým krátkodobým pracím, nedílnou součástí života škol se staly pomocné zemědělské práce a sběry odpadových surovin jako „podpora válečného úsilí“. Kromě práce v továrnách byli studenti ve velké míře zařazováni do organizací Technische Nothilfe a Luftschutzpolizei, které se podílely na protiletectké ochraně a likvidaci následků spojeneckých náletů. Tato nebezpečná služba s sebou nesla riziko obětí na životech. Okupační úřady často zdůrazňovaly údajně menší začlenění české mládeže do „válečného úsilí“ než německé, proto je závěrečná kapitola věnována porovnání situace českých a německých středních škol s využitím příkladu Plzně.

Lukáš Pátaľ

Česká šlechta v II. polovině 19. století. Šlechtický velkostatek v Čechách na přelomu věků: Analýza ekonomických poměrů tří aristokratických rodů

Datum obhajoby: 2. října 2013

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: doc. Mgr. Radmila Švaříčková-Slabáková, Ph.D.; PhDr. Pavel Cibulka, CSc.

Druhá polovina 19. století a počátek 20. století je dobou plnou změn. V Rakousku končí v roce 1848 jedna etapa hospodářských, sociálních a společenských dějin. S proměňujícím se světem se musí vypořádat i česká šlechta. Zrušení robotních povinností a jejich následný výkup uvolňuje nebývalé množství kapitálu. Česká šlechta hledá podnikatelské obory, do kterých investuje tento volný kapitál, ale zároveň se musí vypořádat s převodem svého pozemkového majetku z patrimoniální správy na hospodářský velkostatek. Aristokracie je proto nucena zavádět nové postupy do zemědělské výroby, lesní výroby a do zlepšení řízení svých velkostatků. Volný kapitál vkládá nejen do zpracovatelského průmyslu, ale i do průmyslových odvětví nesouvisejících s vlastním zemědělským provozem rodových velkostatků, zároveň investuje i do výstavby železnic.

Martin Veselý

**Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit
v Protektorátu Čechy a Morava**

Datum obhajoby: 28. dubna 2014

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.; doc. PhDr. Jan Němeček, Dr., CSc.

Práce se zabývá studiem fenoménu politického aktivismu, retardace a programové kolaborace armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava. Cílem práce je probádat a „zmapovat“ veřejný a politický život v Protektorátu Čechy a Morava se zvláštním zaměřením na účast vysokých českých důstojníků a tyto poznatky nejen scelit, ale dát je i do kontextu s vývojem protektorátní a okupační politiky v protektorátu. Práce si nevšímá pouze činnosti organizací či jejich vedoucích osob, ale také názorů a stanovisek center protektorátní a okupační správy k nim, které měly na činnost těchto organizací a jejich představitelů vliv a zasazuje je do kontextu protektorátní politiky na pozadí dalších událostí.

Autor se soustřeďuje především na činnost hlavních protektorátních organizací bývalých vojáků, a to Českého svazu válečníků a Ústředního svazu bývalých vojáků v Čechách a na Moravě a jejich vůdčích představitelů — generálů Otty Bláhy, Roberta Rychtrmoce a Bohuslava Kálala, dále pak na působení protektorátních politických a veřejnoprávních organizací, jako byly zejména Národní souručenství, Český svaz pro spolupráci s Němci a Česká liga proti bolševismu a jejich představitelů Jana rytíře Fouska, B. Kálala, O. Bláhy a R. Rychtrmoce. Pozornost byla věnována rovněž činnosti nejvýznamnějších generálů vládního vojska Jaroslava Emingera, Libora Vítěze a Jana Augusta Obručnicka i aktivistickým žurnalistům komentujícím válečné dění gen. Václavu Kunešovi a mjr. Gustavu Mohapelovi a generálům, kteří přijali německou státní příslušnost, především pak Františku Bartošovi. Opomenuta nezůstala ani činnost vysokých armádních důstojníků v organizacích pravého okraje politického spektra Československé republiky se zvláštním zřetelem ke gen. Bohumilu Konopáskovi a Hynku Gibišovi a poválečné zúčtování s představiteli kolaborace.

Základní metodou při zpracování práce byla metoda biografická, případně prosopografická. V rámci jednotlivých částí bylo snahou postupovat chronologicky s uplatněním diachronního přístupu. Za účelem dosažení větší přehlednosti byl chronologický přístup omezen a dána přednost analýze struktur.

Pavel Bek

Vznik, vývoj a fungování systému sociálního zabezpečení u společnosti Severní dráhy císaře Ferdinanda v období let 1836–1907

Datum obhajoby: 16. června 2014

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.; Ing. Mojmír Krejčířík

Výzkum se zaměřil na vznik a fungování penzijní pokladny, nemocenské pokladny z roku 1874, nemocenské pokladny z roku 1888 a dětského azylového domu železniční společnosti Severní dráhy císaře Ferdinanda. Autor využil prameny archivní, tištěné i relevantní literaturu a následně srovnal vznik, vývoj a fungování systému sociálního zabezpečení u státních drah, státní správy, příslušníků ozbrojených sil habsburské monarchie, případně u ostatních soukromých železničních společností v daném období.

Ukazuje se, že Severní dráha císaře Ferdinanda poskytovala prostřednictvím penzijní pokladny a nemocenské pokladny z roku 1874 části svých zaměstnanců, jejich vdovám a sirotkům penzijní, nemocenské a částečně také úrazové zabezpečení. Po zřízení další nemocenské pokladny roku 1888 se nemocenské pojištění rozšířilo na všechny zaměstnance. Tento záchytný systém se v průběhu let stal vzorem pro většinu soukromých železničních společností c. k. Státní dráhy. Naopak Severní dráha si brala za vzor sociální zabezpečení státních úředníků, případně jiných železničních společností. Dětský azylový dům zřízený společností poskytoval dětem a sirotkům zaměstnanců Severní dráhy bezplatné základní vzdělání, možnost přípravy pro práci u Severní dráhy a v neposlední řadě výchovu. Podobný systém vzdělání dětí a sirotků zaměstnanců měly například c. k. Státní dráhy.

Zřízení Penzijní pokladny a azylového domu proběhlo na základě svobodného rozhodnutí akcionářů. Naopak vznik a vývoj nemocenské pokladny byl vázán na zákon o nemocenském pojištění dělníků z roku 1888 a její založení tak patří do sféry zasahování státu do vztahu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Její fungování bylo od roku 1888 běžné u všech soukromých a státních železnic. Vzhledem k tomu, že zkoumaná oblast vzniku, vývoje a fungování systému sociálního zabezpečení v tzv. dlouhém 19. století je v naší historiografii poněkud opomíjeným tématem, je předložena práce pouze sondou do celkového systému.

Stanislav Vejvar

Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách 1909–1948

Datum obhajoby: 24. června 2014

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: doc. PhDr. Robert Kvaček, CSc.; doc. PhDr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

V roce 1909 vznikla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku tělovýchovná organizace Orel. Sjednotila organizace, které pro katolíky řídily tělocvičné aktivity. Jejými předchůdci byly svatojosefské jednoty, katoličtí tovaryši a křesťansko-sociální tělocvičné odbory. Orlové měli za vzor slovinského katolického Orla, jehož zakladatelem ve Slovinsku byl na začátku 20. století kněz a politik Jan Evangelista Krek.

Organizace Orla vznikla za rakousko-uherské monarchie a v časech Československé republiky 1918–1938 značně zesílila na celém území státu: roku 1935 dosáhla přes 160 tisíc členů. Celoživotním starostou Orla byl Msgre. Jan Šrámek, katolický kněz a politik. Orel provozoval tělovýchovu pro muže, ženy, dorost i žactvo v křesťanském duchu. Pořádal cvičení v místních jednotách a dva významné slety: mezinárodní slet roku 1922 v Brně a Svatováclavské dny orelstva roku 1929 v Praze. Orel udržoval kontakty se zahraničními křesťanskými tělocvičnými spolky, stal se členem FICEPu (Mezinárodní katolická tělovýchovná federace) a pořádal také zájezdy na zahraniční slety (např. do Francie, Jugoslávie nebo Polska).

V čase ohrožení Československa nacistickým Německem roku 1938 orlové vstupovali do Svazu občanské pohotovosti jako dobrovolníci při obraně republiky. Za okupace českých zemí se zapojili do protinacistického odboje. Němci věznili a popravili mnoho orlů za odpor proti nacismu. Po osvobození roku 1945 Orel obnovil svou činnost. Nástup komunistů k moci roku 1948 přinesl zákaz Orla a na 200 jeho čelných funkcionářů se dostalo do komunistických žalářů. V roce 1990 byl Orel opět obnoven a v současné době má 17 tisíc členů.

Zdenko Maršálek

Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945

Datum obhajoby: 15. září 2014

Školitel: doc. PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Oponenti: prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.; doc. PhDr. Jan Němeček, Dr., CSc.

Jedním z důležitých fenoménů, zvláště aktuálním v dnešní a budoucí Evropě, je problém osobní sebeidentifikace jedince v multinárodním a multikulturním prostředí vyššího celku, v konkrétním případě sebeidentifikace národnostní. Jako vhodný konkrétní model výzkumu národnostní identifikace a sebeidentifikace je možné využít příklad československých vojenských jednotek v zahraničí během druhé světové války. Ze všech armád, které tehdy zformovaly různé exilové vlády okupovaných zemí, byly totiž československé jednotky po národnostní stránce zdaleka nejpestřejším vojskem; přesto se problematika jejich národnostního složení dosud nedočkala důkladného odborného zpracování, a to ani co se týče jednotlivých národností, ani národnostní otázky v československých jednotkách jako celku. Národnostní otázka v zahraničním odboji byla determinována potřebami propagandy. Již během války tak vznikl „obraz ideálního odbojáře“ — Čecha nebo Slováka, který se rozhodl uniknout z okupované vlasti a se zbraní v ruce bojovat za osvobození Československa. Jednalo se ale pouze o několik tisíc osob, a většinu početního stavu tak v průběhu doby zaplňovali vojáci z jiných rekrutačních zdrojů, ať se již jednalo o krajanskou komunitu, hospodářský a rasový exil, nebo československé občany, donucené sloužit v německých ozbrojených silách, slovenské armádě či protektorátním vládním vojsku. Velká část těchto vojáků se ovšem od původních dobrovolníků lišila co do motivace k odboji, bojové morálky, důvodů k odchodu do exilu a dalších aspektů — včetně aspektu národnostního. Nárůst počtů zahraničních jednotek tedy do značné míry umožnili

příslušníci národnostních menšin či vojáci, kteří neodpovídali propagandistickému obrazu „ideálního odbojáře“; v žádném období následujících desetiletí ovšem nebylo politicky žádoucí tyto skutečnosti zdůrazňovat.

Práce se pokouší hledat odpověď na otázku, zda a do jaké míry je možné aplikovat metody statistiky v historickém výzkumu a jaké může tento přístup poskytnout konkrétní výsledky. Práce proto nemá představovat vyčerpávající zpracování tematicky národnostního složení československého zahraničního vojska, naopak, je cíleně zaměřena na jediný aspekt, a sice „pouhé“ numerické vyjádření. Právě to je však přínosnou metodou zkoumání problematiky, až příliš často zatížené emotivními vlivy a osobními hodnotovými preferencemi. Autor vychází především z dobových materiálů personální evidence československých jednotek v zahraničí. Údaje komparuje s unikátní elektronickou databází příslušníků československého zahraničního odboje, která díky prakticky libovolným křížovým srovnáním a exportům umožňuje důkladné faktografické zpracování celé řady různých aspektů, včetně souvislosti národnostních kategorií s některými kategoriemi sociologickými (věk, regionalita původu, povolání, konfese, zdravotní stav apod.).

Práce se snaží ukázat možnosti využití statistických metod v historii a stanovit národnostní složení zahraničních jednotek. Československé zahraniční jednotky se po národnostní stránce navzájem podstatně lišily, a to jak na různých teritoriích, tak i na jednom teritoriu v průběhu času. Významným zjištěním je snaha exilových orgánů o důsledné paritní rozčlenění příslušníků jednotlivých národností u jednotek na Západě, a to včetně nejnižších stupňů organizační hierarchie. V průběhu práce se potvrdila jedna z úvodních hypotéz, tedy nemožnost důsledné aplikace statistických metod na otázku zkoumání národnostní struktury. Především se ukázalo, že není možné ze zachycených osobních dat vyvozovat přesnou národnostní identifikaci jednotlivých osob. Potvrdila se tak hypotéza o problematičnosti definic jednotlivých národnostních kategorií. V úvodní části, věnované historickým okolnostem vzniku kritérií statistického zjišťování národnostní struktury v Československu, byly prokázány jasné politické vlivy, které působily na zdánlivě čistě technický proces statistického cenzu.

Vojtěch Kessler

Válečné pomníky a historická paměť.

K recepci sepulkrálně-militárních památek v českých zemích z válek mezi lety 1757–1914

Datum obhajoby: 19. března 2015

Školitel: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.; PhDr. Pavel Bělina, CSc.

Studie se věnuje recepci válečných pomníků na našem území, které se vztahují k událostem z období mezi sedmiletou válkou a válkou prusko-rakouskou. Autor na pomníky nahlíží jako na specifická místa paměti, jejichž tzv. druhý život modifikuje historické povědomí o zmiňovaných válečných událostech české, potažmo německo-české společnosti ve sledovaném období. Proměny vztahu k historické

památce bývají dynamické; výrazné diskontinuity, jako jsou změny politických režimů, společenských systémů či odsuny celých etnik, se projevují i ve změnách recepce a pojmání míst, objektů a potažmo i historické paměti, která je těmito místy utvářena.

Taku Shinohara

Vytváření národní politické kultury v Čechách v letech 1848–1868.

Pokus o přemostění mezi sociální a kulturní historií

Datum obhajoby: 31. srpna 2015

Školitel: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Oponenti: doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.; prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Práce se zaměřuje na problematiku vytváření české národní společnosti především na venkově v období po revoluci roku 1848 a zrušení poddanství až do upevnění monarchie po ztroskotání fundamentálních článků. Proces lze chronologicky rozčlenit s ohledem na politický i společenský vývoj na tři fáze: od roku 1848 do sedmdesátých let 19. století, dále dobu do přelomu století a konečně období do vypuknutí první světové války.

První období charakterizuje zásadní proměna venkovského společenství po zrušení poddanství a pozvolné pronikání norem a kultury občanské společnosti. Politická mobilizace národního hnutí se neuskutečnila pevnou organizací politických stran, ale spíše díky volné síti lokálních honorací, především v rámci rozmanitých spolků a samosprávných orgánů. Autor zdůrazňuje, že politickou mobilizaci národních stran (národní poutě, slavnosti a jiné různé manifestace) v tomto období neumožnily jen politicky nebo zájmově stanovené cíle, ale hluboká přeměna společenských vztahů a způsobu kulturně-společenského vnímání venkovského obyvatelstva. Revoluce roku 1848 sice politicky ztroskotala, ale vytvořila základní podmínky pro další vývoj občanské společnosti. Již během ní dále vyvstal vážný problém sporu mezi sedláky a domkáři na českém venkově, důsledky zrušení poddanství a vrchnostenské správy a soudnictví. Neoabsolutistický stát se pokusil zavést jednotnou státní správu s okresním hejtmánstvím jako nejnižší instancí, zatímco místní záležitosti (policii, správu obecního jmění apod.) ponechal obecní samosprávě, jejíž praxe byla ještě podřízována více lidovým zvyklostem než právní normě. Ve venkovské společnosti přitom přetrvávalo mnoho tradičních vazeb, jež utváření občanské společnosti zpomalovaly.

Teprve od začátku sedmdesátých let, začátku pseudokonstituční éry, se začala vytvářet nová kulturní forma, která umožnila širším vrstvám obyvatelstva vystoupení ve veřejném životě a vyjádření jistého politického povědomí, a to v podobě národní. To se stalo základní podmínkou rozvíjení obecní samosprávy a s ní úzce a organicky související spolkové činnosti, totiž tím nacházely proměny mocenské struktury na venkově odpovídající politický výraz. A vice versa: rozvíjení obecní samosprávy a spolkové činnosti bylo sociálním základem pro vytvoření národní kultury pro širší vrstvy obyvatel. Venkovské obyvatelstvo přitom vůči veřejné správě projevovalo většinou despekt či otevřený odpor. Ve druhé polovině 19. století se sociabilita transformovala ze sociability skryté, založené na místních zvyklos-

tech, do sociability viditelné, kterou ztělesňují institucionalizované obecní a okresní samosprávy a dobrovolné spolky. Místní Sokol, zpěvácké spolky, banderium apod. poskytovalo obyvatelům symboliku, jasnou a viditelnou reprezentaci místní společnosti ve společnosti národní. Tento proces odpovídal rozkládání lokálních společenství. Sociální spory se projeví nyní i v podobě institucionalizovaného politického boje, ve volbách do obecních představenstev a okresních zastupitelstev. Bojující strany mohly využívat národní symboliku a libovolně odkazovat na diskurs národní politiky, aby politicky legitimizovaly svou pozici v boji v místním kontextu. I když v tomto boji šlo ve skutečnosti o něco zcela jiného, důležitý byl fakt, že sociální spory v místní společnosti se mohly nyní formulovat právě diskursem a symbolikou národní politiky. Sama občanská společnost se historicky realizovala jako společnost národní. Tento rozporuplný proces odráží vášnivá doba slavností v šedesátých letech 19. století a hnutí pro postavení Národního divadla.

Autor na závěr své práce analyzuje tuto polizitaci společnosti na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století na příkladu táborového hnutí, jež je v historiografii často považováno za první vrchol masového hnutí české národní politiky. Z hlediska organizace i sémiotické konstrukce se může považovat táborové hnutí za přímou aplikaci praxe a zkušeností národních slavností z celých šedesátých let a zároveň za začátek další etapy vytváření národní politické kultury v Čechách s jejím jasně vymezeným politickým charakterem.

Martin Hlaváč

Karel Engliš mezi prvorepublikovou elitou

Datum obhajoby: 9. prosince 2015

Školitel: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Oponenti: prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.; prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Hlavním cílem práce je analyzovat osobnost Karla Engliše, který byl významným představitelem vědeckých a finančních elit první republiky a dále vysvětlit příčiny jeho vzestupu v období první republiky a charakterizovat jeho vztahy s dalšími příslušníky elity. Pojem „elita“ se vztahuje nejen na představitele politického a finančního života první republiky, ale také na významné představitele vědeckých a kulturních elit. Ve vztazích Karla Engliše k prvorepublikové elitě hrálo významnou roli veřejné mínění a také „mediální obraz“ K. Engliše. Nelze opomenout ani Englišovu vlastní rodinu, která ho na jedné straně podporovala, ale na druhé straně mu způsobovala různé problémy.

Autor vychází především z fondů Archivu Národního muzea v Praze, Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze, Archivu Univerzity Karlovy v Praze, Archivu Masarykovy univerzity v Brně a Archivu Národní banky České republiky. Dalším nepostradatelným zdrojem informací byly soukromé archivy potomků Karla Engliše, osobní vzpomínky Karla Engliše a jeho současníků nebo rozhovory s jeho vnuky.